

**PERKEMBANGAN PEMBANGUNAN SEKTOR PERTANIAN DI MELAKA,
1957-1980**

THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE SECTORS IN MELAKA, 1957-1980

Muhammad Hafizi Rahmat*

Siti Sarah Mat Isa**

Melaka International College of Science and Technology (MiCoST)

Abstrak

Sektor pertanian sememangnya tidak asing lagi dalam pembangunan ekonomi bagi negeri Melaka. Selepas kemerdekaan negara, sektor pertanian masih merupakan nadi utama pertumbuhan ekonomi Melaka terutama bagi tanaman getah dan padi. Ini terbukti melalui kedua-dua jenis tanaman ini adalah penyumbang utama kepada peningkatan Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK) Melaka semenjak tahun 1960 hingga tahun 1980. Meskipun, tumpuan awal pembangunan sektor pertanian di Melaka terarah kepada meningkatkan produktiviti keluaran pertanian, namun, tidak bererti Kerajaan Melaka mengabaikan tumpuan untuk membaiki kehidupan sosial penduduk luar bandar di bawah strategi pembangunan pertanian. Oleh yang demikian, kajian ini ingin mengetengahkan sejauhmana perkembangan pertanian yang dijalankan Kerajaan Melaka telah dapat meningkatkan taraf hidup penduduk luar bandar dari tahun 1957 sehingga tahun 1980. Tahun 1957 dipilih sebagai tempoh permulaan bagi kajian ini kerana menandakan tahun kemerdekaan negara. Manakala penyelidikan ini berakhir pada tahun 1980 sebelum bermula pelaksanaan pembangunan pertanian secara *in-situ* menerusi Rancangan Pembangunan Pertanian Bersepadu Negeri Melaka pada awal tahun 1981. Fokus kepada kajian ini akan mengupas strategi-strategi yang dilaksanakan kerajaan Melaka melalui program-program pertanian yang diperkenalkan sepanjang tempoh berkenaan. Penyelidikan ini menggunakan beberapa sumber dan data yang berjaya diperoleh dari Arkib Negara Malaysia, Arkib Negara Malaysia Cawangan Melaka, Perbadanan Perpustakaan Awam Negeri Melaka, dan Perpustakaan Universiti Malaya serta Jabatan Ketua Menteri Melaka. Berdasarkan dapatan kajian yang diperolehi, secara keseluruhan, strategi-strategi pembangunan pertanian di Melaka telah berjaya dijalankan sepenuhnya meskipun berhadapan dengan kekangan-kekangan tertentu. Perubahan taraf hidup penduduk luar bandar di Melaka telah mula menampakkan perubahan memberangsangkan setelah bermulanya pelaksanaan rancangan pembangunan pertanian sejak kemerdekaan dicapai.

Kata kunci: Pertanian, Kemiskinan, Luar bandar, Kerajaan Melaka, Pembangunan

Abstract

The agricultural sector is no stranger to the economic development of Malacca. After the country's independence, the agricultural sector remained the main thrust of Malacca's economic growth, especially for rubber and rice crops. It has been proven that these three types of crops have been major contributors to Malacca's Gross Domestic Product (GDP) from the 1960s to the 1980s. Although the initial focus on the development of the agricultural sector in Malacca has been to increase agricultural productivity, however, the Government does not Malacca neglects the focus on improving the social life of rural people under agricultural development strategies. Therefore, this study aims to highlight how agricultural development conducted by the

Malacca Government has improved the standard of living of the rural population from 1957 to 1980. 1957 was chosen as the starting point for this study because it marked the country's independence year. While this research was completed in 1980 before commencement of in-house agricultural development through the Melaka Integrated Agricultural Development Plan in early 1981. The focus of this study will be to explore strategies implemented by the Malacca government through agricultural programs introduced throughout the period. The research used several sources and data obtained from the National Archives of Malaysia, the National Archives of Malaysia Branch of Melaka, the State Library of Malacca, and the University of Malaya Library and the Chief Minister's Department of Malacca. Based on the findings of the study, overall, agricultural development strategies in Malacca have been successfully implemented despite the obstacles. Changing the standard of living of rural people in Malacca has begun to see dramatic changes after the implementation of agricultural development plans since independence.

Keywords: *Poverty, Agriculture, Rural, State Government of Melaka, Development*

Pengenalan

Dekad tahun 60-an hingga 70-an menyaksikan pembangunan sektor pertanian di Melaka begitu rancak digiatkan. Sektor ini dilihat begitu dominan dengan kegiatan ekonomi penduduk negeri ini. Sebahagian besar penduduk Melaka giat menjalankan dua tanaman utama iaitu getah dan padi. Sehingga tahun 1980, seluas 97,531 hektar kawasan merupakan kawasan tanaman getah, manakala 11,805 hektar kawasan pula terdiri daripada tanaman padi.¹ Sementara 9,735 hektar pula diusahakan dengan tanaman dusun buah-buahan. Meskipun, pertumbuhan sektor pertanian pesat membangun pada awal-awal dekad 60-an dan 70-an, namun, terdapat beberapa kekangan yang timbul dalam pembangunan sektor ini antaranya keluasan tanah yang tidak ekonomik, kekurangan infrastruktur pertanian di samping isu sosio ekonomi yang dilalui kaum keluarga tani seperti isu penghijrahan penduduk luar bandar terutama kaum belia dan peningkatan para petani yang semakin menua. Kesemua permasalahan ini membimbangkan kerajaan Melaka kerana sektor pertanian merupakan penyumbang utama kepada KDNK Melaka. Kerajaan Melaka juga sedar isu-isu pembangunan pertanian memerlukan perhatian kerajaan negeri sewajarnya kerana hampir 40% penduduk luar bandar terdiri daripada keluarga miskin yang berpendapatan rendah dalam sektor ini.

Justeru itu, sejak kemerdekaan negara, langkah-langkah pembasmian kemiskinan dapat dilihat dengan ketara melalui penubuhan agensi-agensi pertanian yang bertanggungjawab untuk menggerakkan setiap dasar-dasar pertanian yang dirancang untuk memastikan masalah kemiskinan dalam kalangan kelompok masyarakat luar bandar dapat dibela.² Antara agensi pertanian yang aktif melaksana rancangan-rancangan pertanian di Melaka termasuklah Jabatan Pertanian, Jabatan Parit dan Tali Air, FELDA, FELCRA dan RISDA. Kesemua agensi yang diwujudkan tersebut telah berfungsi mengikut bidang kuasa masing-masing bagi membantu kelompok masyarakat miskin luar bandar mengikut jenis aktiviti pertanian tertentu. Setelah DEB dilancarkan pada tahun 1970, kesinambungan pembangunan pertanian masih meneruskan objektif pembangunan terdahulu yang telah dilaksanakan sebelum insiden 13 Mei 1969. Langkah proaktif pihak kerajaan dalam menghapuskan kemiskinan semakin agresif pada tempoh ini dengan memberikan tumpuan membangunkan sektor pertanian luar bandar secara bersepadu melalui pendekatan serampang dua mata seperti yang terkandung dalam dokumen Rancangan Malaysia

Kedua 1971-1975 untuk mencapai hasrat kerajaan di bawah Dasar Ekonomi Baru (DEB).³ Oleh sebab itu, strategi pembangunan pertanian di negeri Melaka dapat ditinjau melalui rancangan-rancangan pertanian di negeri ini. Maka dengan itu, penyelidikan ini ingin melihat sejauhmana perkembangan pertanian yang dijalankan Kerajaan Melaka telah dapat meningkatkan taraf hidup penduduk luar bandar dari tahun 1957 sehingga tahun 1980.

Perkembangan Pertanian di Melaka Sebelum Kemerdekaan

Perkembangan pertanian semasa era pentadbiran British menyaksikan suatu perubahan yang menarik dalam sejarah pembangunan pertanian khusus di Melaka. Pertapakan British di Melaka sejak tahun 1824 menyaksikan pertanian komersil agak perlahan berbanding pertengahan abad ke-19 hingga awal abad ke-20. Perkembangan pertanian komersil memperlihatkan wujud persaingan antara British dengan orang Cina yang telah lama mendominasi tanaman-tanaman lada hitam, ubi kayu.

Sejak tahun 1820, tanaman lada hitam telah diusahakan dengan meluas oleh orang Cina sehingga berlaku kejatuhan harga tanaman ini pada tahun 1830 daripada 6000 pikul kepada 4000 pikul yang berpunca daripada peralihan kepada tanaman ubi kayu dan serangan penyakit ke atas tanaman gambir khususnya yang ditanam berhampiran dengan kawasan hutan belukar.⁴ Akibatnya, ramai orang Cina menceburkan diri dengan tanaman ubi kayu yang semakin berkembang pada awal tahun 1850. Setakat tahun 1862 hingga 1870, seluas 10,000 ekar tanah di Melaka telah dibangunkan dengan tanaman ubi kayu, malahan keluasan tanaman ini semakin meningkat dari tahun 1871 sehingga 1882 kepada 93,000 ekar terutama di Jasin.⁵ Ini membolehkan Melaka dapat mempertingkatkan hasil keluaran ubi kayu lima kali ganda antara tahun 1872 hingga 1880. Walau bagaimanapun, perusahaan ubi kayu tidak bertahan lama apabila pasaran harga tanaman ini mula merosot pada tahun 1884 dan menyebabkan orang Cina telah mula meninggalkan Melaka dan berpindah ke negeri-negeri Melayu yang lain. Keadaan ini telah memaksa British untuk melelong tanah-tanah tanaman ubi kayu dengan harga yang rendah ekoran kegagalan pengusaha-pengusaha Cina enggan membayar sewa tanah.⁶

Perkembangan pertanian komersil turut berlaku bagi tanaman gambir pada sekitar pertengahan kedua abad ke-19.⁷ Tanaman ini mengalami perkembangan yang memberangsangkan berikutan galakkan daripada pentadbiran British melalui pemberian sewa tanah yang murah dan kemudahan memperoleh modal untuk mengusahakan tanaman ini secara besar-besaran di seluruh Melaka khususnya di Ayer Molek, Serkam dan Kuala Sungai Baru. Pengusaha-pengusaha Cina semakin giat menanam gambir antara tahun 1870 hingga 1880 apabila harga pasaran gambir terus meningkat yang dipengaruhi oleh faktor permintaan tinggi dalam bidang pencelupan dan penyamakan binatang.⁸ Kemuncak perkembangan tanaman ini berlaku setelah eksport gambir terus bertambah hampir tiga kali ganda terutama di kalangan pengusaha Eropah dari Singapura yang memerlukan gambir berbanding eksport lada hitam. Namun demikian, berikutan serangan belalang dan persaingan dengan harga getah telah menjejaskan perkembangan keluaran gambir.

Memasuki abad ke-20, keadaan ekonomi pertanian di Melaka mengalami kepesatan dengan tanaman getah. Pertama kali getah ditanam di Melaka ialah pada tahun 1896 setelah pembukaan sebuah estet di Bukit Lintang dengan permulaan tanaman sebanyak 2000 batang getah rebong dan 4000 pokok getah para.⁹ Pada masa yang sama, sebuah lagi estet getah telah dibuka di Bukit Asahan dengan saiz keluasan 3000 ekar. Perkembangan keluasan estet getah telah membawa membentuk usaha sama antara saudagar Cina dan syarikat-syarikat permodalan Eropah di Singapura bagi memajukan tanaman ini di Melaka.

Jadual 1.1: Syarikat-syarikat Getah di Melaka Sehingga Tahun 1910

Nama Syarikat	Jumlah Modal (\$)
The Punggur Rubber Estate	350,000
Kelemak Rubber Estate	350,000
Bukit Katil Rubber Estate	400,000
The United Malacca Rubber Estate	400,000
Nyalas Rubber Estate Ltd.	700,000
The Malacca Sungai Baru Plantation Ltd	1,000.000

Sumber: Annual Department Report of Straits Settlements for The Year 1910, hlm. 10.

Implikasi terhadap kemajuan tanaman getah telah menguatkan lagi sistem ekonomi dualisme yang melibatkan antara ekonomi komersil yang dikuasai oleh orang Cina dan Eropah dengan ekonomi berbentuk sara diri yang kebanyakan dipelopori oleh orang Melayu. Dari sudut penglibatan ekonomi orang Melayu bagi pertanian, aktiviti penanaman padi masih menjadi keutamaan kepada orang Melayu dengan kecenderungan mengerjakan tanaman padi sawah. Orang Melayu begitu terikat dengan syarat-syarat pegangan tanah adat yang begitu ketat sehingga menyukarkan orang Melayu untuk mengusahakan tanaman lain.¹⁰ Ini termasuklah larangan terhadap mengusahakan tanaman-tanaman yang boleh menyebabkan kesuburan tanah terjejas. Melihat kepada peraturan pegangan tanah adat ini, tindakan tersebut dilihat seolah-olah British ingin mengelakkan orang Melayu daripada menceburkan diri dalam pertanian komersil. British mahu orang Melayu terus berperanan untuk meningkatkan perbekalan beras di Melaka dan tidak perlu berbelanja besar untuk mengimport bekalan beras dari luar. Sehingga menjelang kemerdekaan, keadaan ekonomi orang Melayu Melaka telah pun menunjukkan keberadaan pada tahap ekonomi yang tidak berkembang sehingga membawa kemelaratan kemiskinan dalam kehidupan mereka. Kesannya, pembentukan ekonomi dualisme telah menghasilkan jurang ekonomi yang ketara antara kemajuan orang Melayu dengan bukan Melayu.

Perkembangan Pembangunan Pertanian di Melaka, 1957-1980

Perkembangan Rancangan Pembangunan Tanah FELDA di Melaka

Menerusi Ordinan Kemajuan Tanah 1956, FELDA berperanan besar dalam menerajui pembangunan sosioekonomi para peserta khusus dalam kegiatan tanaman getah dan kelapa sawit. Di Melaka, terdapat tiga kawasan tanah rancangan kerajaan negeri diusahakan bagi menyediakan kawasan pertanian dan petempatan penduduk sebelum diambil alih pengurusan FELDA.¹¹ Kawasan tersebut adalah Rancangan Kemendor, Rancangan Menggong dan Rancangan Machap. Apabila FELDA ditubuhkan pada 1 Julai 1956, ketiga-tiga tanah rancangan tersebut diserahkan oleh kerajaan negeri kepada FELDA untuk dimajukan sepenuhnya secara berperingkat-peringkat sejak tahun 1959.¹² Proses penyerahan tanah rancangan ini diwartakan dengan menurut peruntukan Akta Tanah Kawasan Penempatan Berkelompok 1960.¹³ Berdasarkan perjanjian antara FELDA dengan Kerajaan Melaka, FELDA bertindak sebagai pihak berkuasa pembangunan yang bertanggungjawab dalam melaksanakan segala projek-projek pembangunan, pengurusan dan khidmat sosioekonomi, pertanian,

penempatan bagi seluruh kawasan pentadbirannya di samping menjalankan kegiatan pemodenan bidang pertanian kepada para peneroka. Pada umumnya, modus operandi pembangunan tanah FELDA dibangunkan melalui kaedah pembangunan tanah dan penempatan semula peneroka-peneroka.

Jadual 1.2: Taburan Rancangan FELDA di Melaka, 1956-1971

Bil.	Kawasan Rancangan	Luas Kawasan (hektar)	Tahun Dibuka
1.	Kemendor	2,909	1956
2.	Menggong	1,048	1958
3.	Machap	1,130	1959
4.	Hutan Percha	2,894	1961
5.	Bukit Senggeh	5,147.6	1971

Sumber: Tunku Shamsul Bahrin, Colin MacAndrews and Kernial Singh Sandhu, "Land Development in Melaka: The Case of Kemendor", *dlm Melaka: The Transformation of a Malay Capital, 1400-1980*, hlm. 405.

Tanah Rancangan Kemendor merupakan projek pembukaan tanah pertama kerajaan negeri Melaka yang diserahkan kepada FELDA pada tahun 1959. Rancangan pembukaan tanah ini dibuka pada akhir tahun 1950 yang dikenali sebagai Projek Tanah Rancangan dengan melibatkan keluasan berjumlah 4000 ekar.¹⁴ Rancangan Tanah Kemendor ditadbir di bawah kelolaan Pembangunan Tanah Daerah Jasin. Tanah rancangan ini telah memulakan aktiviti penanaman getah sebagai projek pertanian yang utama bagi peneroka-peneroka sejak tahun 1958 lagi. Selain Rancangan Kemendor, terdapat dua rancangan lain yang turut sama diwujudkan kerajaan negeri iaitu Menggong dan Machap.¹⁵ Pengurusan kedua-dua tanah rancangan ini adalah digabungkan di bawah satu pentadbiran. Pada peringkat pembukaan tanah rancangan ini, luas kawasan yang dibangunkan adalah masing-masing bersaiz keluasan yang kecil. Sebagai contoh, bagi tanah rancangan Machap, kawasan berkeluasan 19.00 hektar tanah adalah merupakan kawasan perkampungan bagi petempatan penduduk sementara kawasan tanaman pula adalah melibatkan jumlah keluasan 320.55 hektar.¹⁶ Tanah rancangan Menggong pula, telah membangunkan kawasan pertaniannya seluas 234.22 hektar dan bagi kawasan perkampungan penduduk pula adalah 13.00 hektar.¹⁷ Kedua-dua tanah rancangan ini juga diserahkan kepada FELDA pada tahun 1961. Bagi kegiatan pertanian yang dijalankan, tanah rancangan Menggong dan Machap turut tertumpu kepada tanaman getah sebagai aktiviti tani penduduk di tanah rancangan berkenaan.

Pada tahun 1960, FELDA secara rasmi telah membuka sebuah tanah rancangan baru kendaliannya sendiri di Hutan Percha. Jumlah keluasan dibahagikan mengikut dua kegunaan yang meliputi kawasan pertanian dan kawasan penempatan.¹⁸ Saiz keluasan tanah yang dibuka bergantung kepada ketetapan daripada FELDA berdasarkan bilangan peneroka yang ditempatkan bagi sesebuah kawasan tanah rancangan. Bagi FELDA Hutan Percha, keluasan tanah yang dibuka bagi tujuan penempatan peneroka adalah dilaksanakan secara berperingkat dengan permulaan kawasan seluas 335.01 hektar. Keluasan ini telah bertambah pada tahun 1962 apabila seluas 482.00 hektar lagi dibuka. Peringkat ketiga pembukaan pula hanya membabitkan keluasan seluas 142.09 hektar. Sehingga tahun 1976, jumlah keluasan keseluruhan bagi tanah rancangan FELDA Hutan Percha ini ialah seluas 1,158.39 hektar. Bagi saiz

keluasan kawasan tanaman pula, sebanyak 264.98 hektar dibuka dalam tahun 1960. Pada peringkat kedua, keluasan kawasan ini meningkat kepada 495.55 hektar pada tahun 1961 dan jumlah ini semakin bertambah pada tahun 1962 menjadikan keluasan kawasan bagi tanaman seluas 458.44 hektar.¹⁹

Dari segi bilangan peneroka, sejak pembukaan tanah rancangan FELDA Hutan Percha, seramai 99 keluarga telah ditempatkan di FELDA ini sehinggalah pada tahun 1963, jumlah keseluruhan keluarga peneroka adalah 285 keluarga. Kebanyakan peserta yang menetap di FELDA Hutan Percha merupakan anak jati Melaka yang telah dipilih menerusi kaedah pengambilan peneroka yang dilaksanakan FELDA. Latar belakang keluarga peneroka FELDA Hutan Percha pula terdiri daripada kaum Melayu, Cina dan India. Kaum Melayu merupakan kaum teramai yang menjadi peserta di FELDA ini iaitu 213 keluarga, diikuti 66 keluarga kaum Cina dan 6 keluarga kaum India.²⁰

Semasa peringkat awal DEB pada tahun 1970, sebuah tanah rancangan FELDA telah dibuka dalam Daerah Jasin iaitu FELDA Bukit Senggeh. Tanah rancangan ini merupakan tanah rancangan terakhir yang dibangunkan oleh FELDA di Melaka. Apabila dasar Perhutanan Negeri dikuatkuasakan pada bulan Jun 1978, tiada lagi kawasan rancangan baru dijalankan di negeri ini. Langkah ini bertujuan untuk mengawal Hutan Simpan yang ada di seluruh Melaka.²¹ Oleh yang demikian, sehingga tahun 1980, FELDA telah mempunyai 6 buah tanah rancangan di negeri Melaka. Pembangunan tanah bagi FELDA ini juga sama seperti FELDA yang lain dengan memfokuskan kepada pembangunan pertanian yang menumpukan tanaman getah dan kelapa sawit. Keluasan kawasan FELDA Bukit Senggeh terbahagi kepada dua kegunaan iaitu kawasan penempatan dan kawasan perusahaan pertanian. Kawasan penempatan peneroka telah diperuntukkan kawasan seluas 125.50 hektar manakala kawasan pertanian disediakan dengan keluasan sebanyak 1,846.36 hektar. Jumlah ini menjadikan luas keseluruhan kawasan bagi FELDA Bukit Senggeh ialah 1,971.86 hektar.²² Selain itu, bilangan keluarga peneroka yang ditempatkan di FELDA ini adalah seramai 394 keluarga berdasarkan Laporan Banci Isi Rumah dan Kedudukan Sosioekonomi peneroka FELDA 1976.²³

Berdasarkan strategi pembangunan tanah yang terdapat di semua tanah rancangan FELDA seluruh Melaka, turut dijalankan dasar pemberian tanah kepada pasangan yang telah berkahwin.²⁴ Dasar ini merupakan inisiatif galakan kepada peneroka-peneroka untuk kekal menetap di tanah rancangan yang diberikan kerajaan kepada pasangan peneroka di samping membantu setiap pasangan menambahkan pendapatan bulanan. Setiap pasangan pengantin yang baru berkahwin dalam sekitar usia 20 hingga 30 tahun diberikan tanah seluas 10 ekar.²⁵ Daripada jumlah ini, sebanyak lapan ekar tanah dijadikan sebagai kawasan tanaman getah sementara kawasan tempat tinggal penduduk diperuntukkan seluas dua ekar. Tambahan pula, dua ekar kawasan lagi dijadikan sebagai kawasan tanaman-tanaman kontan bagi membantu penduduk menambah pendapatan sampingan.²⁶ Dasar ini secara tidak langsung bukan sahaja dapat menyusun semula penempatan penduduk secara terancang malah mengurangkan penghijrahan setiap pasangan baru berkahwin daripada meninggalkan kampung penempatan masing-masing.

Rancangan Tanah Belia (RTB)

Sejak tahun 1972 sehingga akhir dekad 1980-an, sebanyak 33 buah RTB diwujudkan hampir seluruh Semenanjung Malaysia. Rancangan ini menjadi titik tolak kepada pengurusan FELCRA dalam membendung isu kekurangan tenaga buruh dalam kalangan belia bagi sektor pertanian yang berpunca daripada kesan penghijrahan belia

ke bandar.²⁷ Ini bererti sebelum RTB diwujudkan, tiada mana-mana agensi pembangunan tanah yang ditubuhkan kerajaan mempunyai rancangan pembangunan tanah yang khusus bagi golongan belia. Oleh yang demikian, FELCRA telah menjadikan RTB sebagai projek rancangan pembangunan pertanian yang disediakan khusus kepada para belia yang berminat berkecimpung dalam bidang pertanian.

Di Melaka, kawasan Ramuan China Kechil, Masjid Tanah telah menjadi perintis kepada pelaksanaan projek RTB yang pertama di negeri ini pada tahun 1972.²⁸ Faktor lokasi yang strategik dengan terdapat kemudahan jalan raya yang baik menjadi salah satu ciri yang diambil kira pemilihan Ramuan China Kechil sebagai lokasi RTB di Melaka. Kedudukan lokasi Ramuan China Kechil yang jauh dari pusat bandar membolehkan FELCRA dapat menyediakan pelbagai kemudahan asas yang lengkap untuk setiap peserta yang menyertai RTB. Keluasan keseluruhan kawasan RTB Ramuan China Kechil adalah seluas 835.5 hektar seperti yang ditunjukkan pada jadual 1.2. Kawasan-kawasan ini dipecahkan mengikut beberapa kegunaan tanah yang diperuntukkan oleh FELCRA.

Jadual 1.3: Pecahan Luas Kawasan Tanah Rancangan Belia di Melaka 1972-1980

Taburan Kawasan	Saiz Keluasan (Ekar)
Kawasan Tanaman Getah	709.3
Kawasan Paya	59.7
Kawasan Perkampungan	41.7
Jalan Pertanian	24.8
Jumlah Keseluruhan (Hektar)	835.5

Sumber: Mohd Amin Abu Hassan, 'FELCRA Ramuan China: Satu Tinjauan Aspek-aspek Sosioekonomi Para Peserta,' Latihan Ilmiah, Bahagian Geografi, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang, 1985, hlm. 14.

Pembukaan kawasan bagi RTB Ramuan China dilaksanakan secara berperingkat-peringkat. Setelah FELCRA mengenal pasti tapak yang sesuai bagi menjalankan projek RTB, pihak pemborong dan penjaga kawasan diarahkan oleh FELCRA bagi memulakan kerja-kerja membersihkan kawasan hutan tersebut sebelum pembinaan kemudahan-kemudahan asas penting dilakukan.²⁹ Penyediaan kemudahan-kemudahan asas merangkumi kemudahan pejabat, tempat penginapan kakitangan yang dilantik dan asrama belia bagi peserta-peserta RTB yang telah dipilih mengikut rancangan ini.³⁰ Apabila didapati projek RTB menampakkan perkembangan yang memberangsangkan, FELCRA telah menambah beberapa kemudahan sosial lain bagi keperluan para peserta dan kakitangan bagi meningkatkan kesejahteraan mereka. Antara kemudahan tersebut ialah bangunan asrama, rumah kedai, kemudahan traktor, padang bola sepak dan taska.

Sebelum peserta-peserta terpilih ditempatkan di bawah RTB ini, FELCRA telah menjalankan proses pengambilan peserta dengan berdasarkan kepada kaedah temu duga.³¹ Kaedah temu duga merupakan pendekatan yang digunakan FELCRA bagi mengenal pasti calon-calon yang layak dipilih bagi mengikuti RTB. Beberapa syarat yang digunakan untuk menilai kelayakan seseorang calon adalah bersifat munasabah bersesuaian dengan objektif pelaksanaan rancangan tersebut. Syarat-syarat yang harus

dipenuhi seseorang peserta mestilah berwarganegara Malaysia, tidak mempunyai sebarang pekerjaan, tidak mempunyai tanah, minat dalam bidang pertanian, berumur antara 17 sehingga 25 tahun, boleh membaca dan menulis, sihat anggota badan serta bujang.³² Kesemua kriteria dinilai semasa proses temu duga diadakan untuk memastikan belia yang benar-benar layak sahaja dapat mengikuti RTB. Di samping itu, para peserta yang akan mengikuti segala program pertanian yang bakal dilalui sepanjang tempoh pelaksanaan RTB, diwajibkan hadir ke kursus-kursus jangka pendek terlebih dahulu sebelum keputusan temu duga dimaklumkan kepada peserta yang layak. Pada tahun 1973, seramai 157 peserta telah menyertai RTB ini dengan majoriti di kalangan mereka berketurunan Melayu dan beberapa orang peserta dalam kalangan bukan Melayu sekitar usia 18 hingga 25 tahun.³³

Jadual 1.4: Bilangan Peserta Rancangan Tanah Belia Ramuan China Kechil 1973

Kaum	Jumlah Peserta
Melayu	147 orang
Cina	1 orang
India	9 orang
Jumlah	157 orang peserta

Sumber: Maziyah Mohamad, 'Pembangunan Sosioekonomi Negeri Melaka 1957-1979: Kajian Kes di Ramuan China Kechil, Lubok China, Melaka,' Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah, Fakulti Sains Kemasyarakatan dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 1987, hlm. 94.

Dalam memastikan pengagihan tanah yang adil antara peserta, FELCRA telah membahagikan keluasan tanah setiap seorang peserta dengan jumlah yang sama. Tanah-tanah yang diagih-agihkan adalah mengikut sistem yang sama diguna pakai dalam Rancangan Tanah Pinggir.³⁴ Tanah-tanah yang diberi pada peserta terletak di sekitar berhampiran dengan tempat penginapan peserta akan dikerjakan secara beramai-ramai dengan pemantauan kakitangan FELCRA sehingga mengeluarkan hasil tanaman khususnya getah. Setiap peserta akan menanam sebanyak 546 batang pokok getah di setiap bidang tanah masing-masing.³⁵ Apabila pokok getah mula mengeluarkan hasil, para peserta akan berkumpul sebelum jam 10.00 pagi di pusat pengumpulan getah bagi mendapatkan kad penorehan. Setiap waktu hasil getah yang dipungut akan direkod dalam kad penorehan untuk mengetahui jumlah hasil yang diperolehi. Bimbingan dan latihan menoreh pokok-pokok getah yang telah berhasil turut diberikan kepada peserta untuk memastikan tempoh hayat pokok-pokok getah bertahan lama dan mempertingkatkan hasil susu getah pada tempoh-tempoh mendatang.³⁶

Di samping itu, terdapat kegiatan-kegiatan ekonomi sampingan yang disertai peserta RTB bagi membuka peluang kepada peserta menambah sumber pendapatan melalui cara lain terutamanya semasa berlaku kemelesetan ekonomi pada pertengahan dekad 1970-an. Aktiviti sampingan tersebut termasuklah ternakan ikan air tawar, tenusu, dan tanaman-tanaman jangka pendek iaitu kacang panjang, jagung, bendi dan keledak. Kegiatan ini disebut sebagai 'Projek Ekonomi'. Kejayaan pelaksanaan program jangka pendek ini secara tidak langsung dapat menambahkan pendapatan peserta antara RM50.00 hingga RM65.00 sebulan.³⁷

Rancangan Buku Hijau @ Gerakan Bumijaya

Pelaksanaan Rancangan Buku Hijau atau Gerakan Bumijaya merupakan satu inisiatif pantas kerajaan Melaka bagi menyelamatkan masyarakat luar bandar daripada terkesan bebanan kenaikan harga barang-barang makanan mentah berikutan kemelesetan ekonomi dunia sejak tahun 1974.³⁸ Kewujudan masalah ini amat membimbangkan pihak kerajaan kerana kebanyakan barang-barang mentah terjejas terdiri daripada bahan-bahan makanan asas yang menjadi ruji utama masyarakat di negara ini samada ada tinggal di bandar mahupun di luar bandar yang majoriti merupakan golongan tani berpendapatan rendah.³⁹ Bagi masyarakat luar bandar, fenomena inflasi yang berlaku ke atas bahan-bahan mentah seperti beras, bijirin, sayur-sayuran dan buah-buahan secara tidak langsung telah mengganggu kuasa beli mereka untuk mendapatkan bahan mentah tersebut pada harga yang rendah. Justeru itu, melalui dasar rancangan buku hijau atau Gerakan Bumijaya, kerajaan meletakkan matlamat utama bagi rancangan ini adalah memastikan benar-benar berjaya mencapai sasarannya seiring dengan perkembangan ekonomi semasa terutama untuk membantu petani-petani meningkatkan hasil keluaran pertanian secara berterusan supaya masalah kekurangan bekalan makanan di negara ini dapat ditangani bagi suatu tempoh jangka panjang.⁴⁰ Tambahan pula, pengenalan rancangan ini merupakan suntikan semangat yang diterapkan kepada setiap penghuni luar bandar agar menggalakkan tanah-tanah terbiar kepunyaan masing-masing dimanfaatkan dengan menanam tanaman-tanaman yang boleh memberikan pulangan atau sekurang-kurangnya mampu menampung kegunaan harian.

Pelaksanaan Rancangan Buku Hijau telah mendapat sambutan yang baik dalam semua peringkat masyarakat dengan keterlibatan rakyat, wakil-wakil rakyat mahupun jentera-jentera kerajaan di peringkat persekutuan dan negeri.⁴¹ Ini menggambarkan wujud kesatuan komitmen semua pihak dalam menjayakan pembangunan luar bandar secara bersepadu. Oleh yang demikian, beberapa pengisian rancangan ini telah dibentuk menerusi strategi melipatgandakan keluaran bahan makanan di setiap luar bandar. Kemudiannya, rancangan ini selanjutnya diselaraskan pada setiap peringkat pusat, negeri dan daerah.

Pada peringkat negeri Melaka, sebuah jawatan kuasa khas atau Jawatan Kuasa Pembangunan Daerah sedia ada telah ditubuh di bawah kendalian Pegawai Daerah bagi menyelaraskan pelaksanaan dasar rancangan buku hijau di peringkat negeri.⁴² Kesemua anggota jawatan kuasa bertanggungjawab untuk mengenal pasti mana-mana kawasan yang berpotensi menjadi projek perintis Rancangan Buku Hijau dengan berdasarkan kriteria-kriteria tertentu sebelum keputusan muktamad dibuat.⁴³ Beberapa pertimbangan awal yang diambil kira terhadap kesesuaian sesebuah kawasan bagi dijadikan lokasi pelaksanaan projek ini hendaklah mempunyai sistem perhubungan jalan raya yang baik, tidak jauh daripada kawasan pedalaman, di samping mempunyai Jawatan kuasa Kemajuan, Keselamatan dan Kampung (JKKK) yang aktif.

Jadual 1.5: Kawasan-kawasan Pelaksanaan Projek Rancangan Buku Hijau Negeri Melaka 1975-1979

Jenis Kegiatan Ekonomi	Kawasan Terlibat	Luas (Ekar)	Jenis Tanaman/ Ternakan
Pertanian	Ayer Keroh	835 ekar	Sayuran, Kelapa, Tanaman Jangka Pendek, Padi ringan,
	Ayer Molek	127 ekar	Kelapa, Tanaman Selingan, Padi, Tanaman Jangka Pendek
	Tanjung Minyak	105 ekar	Jagung, Padi
	Bukit Rambai	375 ekar	Padi, Sayur, Kelapa, Keledek, Jagung
	Peringgit	425 ekar	Padi
	Sungai Udang	130 ekar	Padi
	Perikanan	Ayer Keroh	3.25 ekar
Sungai Udang		1.5 ekar	Ikan Air Tawar
Ternakan	Ayer Keroh	0.5 ekar	Ayam
	Ayer Molek	1.5 ekar	Ayam

Sumber: Surat Pejabat Kemajuan Negeri Melaka kepada Y.B. Setiausaha Kerajaan Negeri Melaka, 22 Januari 1975, (30) dlm.JPLB/M/549. hlm. 3.

Setiap JK KK berperan sama membantu pegawai daerah berkenaan untuk membuat suatu mini penyelidikan sosioekonomi di kampung-kampung yang telah tersenarai pendek bagi mengetahui dengan mendalam aspek kemudahan asas yang sedia ada, bilangan penduduk, keluasan kawasan sesebuah lokasi dan butir-butir peribadi peserta terutama hal-ehwal pekerjaan semasa, dan status pemilikan tanah.⁴⁴ Selepas laporan terperinci mengenai mini penyelidikan sosioekonomi dijalankan, Pengurus Kawasan Pertubuhan Peladang dan Jawatankuasa Buku Hijau Daerah akan membuat keputusan lokasi yang memenuhi syarat-syarat pemilihan lokasi yang ditetapkan bagi memulakan projek Rancangan Buku Hijau. Sebanyak 2,500 ekar tanah kerajaan negeri telah diluluskan untuk terlibat dengan projek Rancangan Buku Hijau Peringkat Pertama bagi seluruh negeri Melaka pada tahun 1975 mengikut sektor-sektor ekonomi asas tani iaitu pertanian, penternakan dan ternakan ikan.⁴⁵

Rancangan Tanam Semula Getah

Berdasarkan intipati dokumen Rancangan Malaysia Kedua, kebanyakan pekebun-pekebun kecil getah menetap di kawasan-kawasan yang jauh dari kebun-kebun getah tempat mereka bekerja. Ini sekaligus mengakibatkan tempat tinggal sesetengah pekebun kecil getah ada yang tidak mempunyai kemudahan asas sempurna terutama bekalan air bersih dan bekalan elektrik.⁴⁶ Dari segi permasalahan kebun pula, masalah utama yang dihadapi para pekebun kecil getah adalah memiliki saiz kebun tidak ekonomik ekoran timbul isu berkaitan pemecahan kawasan-kawasan tanah getah yang berpunca daripada masalah pembahagian harta bagi mana-mana ketua keluarga pekebun kecil getah yang telah meninggal dunia. Situasi ini menyebabkan kebun-kebun kecil getah sedia ada tidak berupaya menghasilkan keluaran getah yang banyak sehingga menyebabkan pendapatan para pekebun kecil hanya berada pada paras rendah.

Menyedari permasalahan yang berlaku dalam kalangan pekebun-pekebun kecil getah, RISDA telah mengadakan program tanam semula getah bagi mewujudkan masyarakat pekebun kecil getah yang progresif. Setelah Lembaga Penanaman Semula Getah dimansuhkan awal dekad 1970, RISDA mula mengambil alih peranan lembaga tersebut untuk melaksanakan projek penanaman semula getah.⁴⁷ Program tanam semula getah merupakan proses menanam semula pokok-pokok getah yang telah tua dengan menggunakan benih bermutu tinggi dengan berdasarkan kesesuaian jenis tanah. Program ini dibuka kepada semua pekebun-pekebun kecil getah terutama pekebun kecil getah yang berhadapan dengan masalah kebun getah tua yang sudah tidak ekonomik.

Pelaksanaan Program Tanam Semula Getah terbahagi kepada dua kaedah sama ada diusahakan secara persendirian melalui permohonan yang dibuat kepada RISDA atau dijalankan secara berkelompok.⁴⁸ Pekebun-pekebun kecil getah berkelompok pula dibahagikan mengikut kepada cara proses penanaman semula getah dilaksanakan iaitu Rancangan Tanam Semula Getah Berkelompok (TSB), Rancangan Tanam Semula Serentak (TSS) dan Rancangan Mini Estet. Sejak tahun 1974, rancangan Tanam Semula Getah Berkelompok adalah projek pertama perintis pelaksanaan tanaman semula getah secara berkelompok dengan membabitkan beberapa orang peserta pekebun kecil getah.⁴⁹ Setiap pekebun kecil yang memiliki saiz kebun getah kecil yang berhampiran sesama pekebun kecil yang lain akan digabungkan sehingga menjadi saiz keluasanya tujuh hektar. Selepas penggabungan kebun getah dibuat, pemilik kebun-kebun kecil getah yang berkenaan akan menjalankan tanaman getah secara bersama-sama dengan pemantauan daripada sebuah jawatan kuasa yang dibentuk dengan penasihat rancangan adalah terdiri daripada pegawai-pegawai RISDA. Menerusi jawatan kuasa yang ditubuhkan, segala bantuan berbentuk modal, jentera, peralatan dan lain-lain disalurkan kepada pengerusi TSB sepanjang projek tersebut berjalan.⁵⁰ Penggunaan teknologi bermutu tinggi yang dibuat hasil daripada penyelidikan telah dipraktikkan dalam sistem penanaman getah berkelompok bagi meningkatkan pengeluaran hasil getah kelak. Para peserta kebun kecil getah tersebut turut disarankan untuk mencari pendapatan tambahan selain bergantung kepada hasil kaedah penanaman berkelompok tersebut. Pada akhir tahun 1979, RISDA melancarkan rancangan 'Mini Estet. RISDA Negeri Melaka telah membangunkan empat kawasan di daerah Alor Gajah untuk melaksanakan rancangan mini estet seperti ditunjukkan dalam jadual 1.6.⁵¹

Jadual 1.6: Rancangan Mini Estet di Melaka 1979-1980

Kawasan	Bilangan Peserta	Luas (Ekar)	Jenis Tanaman
Ayer Limau I	32	193	Getah
Ayer Limau II	123	380	
Gaung Tinggi	66	223	
Kampung Pulau	34	130	

Sumber: Teks Ucapan Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Melaka dalam Persidangan Ketiga (Belanjawan) Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Kelima, Selasa, 8 Disember 1981, hlm. 2.

Rancangan ini terbuka kepada semua pekebun kecil getah sama ada secara individu atau beramai-ramai. Beberapa syarat hendaklah dipenuhi kepada setiap peserta yang memohon menyertai rancangan ini. Rancangan ini mensasarkan kepada para pekebun kecil yang memiliki jarak kebun yang berhampiran antara peserta-peserta berdekatan bagi tujuan menyelaraskan pengurusan RISDA membangunkan tanah-tanah mereka.⁵² Pekebun yang layak menyertai rancangan mini estet dikehendaki menyerahkan geran tanah kepunyaan masing-masing kepada RISDA dan disimpan selama 12 tahun.⁵³ Sebuah jawatan kuasa yang terdiri daripada dua orang pegawai RISDA dan lima orang yang dilantik dalam kalangan peserta telah diwujudkan bagi melancarkan proses pengawasan dan penyelenggaraan kebun-kebun peserta melalui perjanjian yang dipersetujui bersama.

Impak pelaksanaan rancangan mini estet membolehkan teknik pertanian moden boleh dilaksanakan dengan berkesan melalui penjimatan kos pengurusan. Para peserta turut diberi insentif sebanyak RM15.00 sebulan sebagai bantuan jaminan pendapatan sepanjang tempoh pelaksanaan rancangan ini sementara menunggu hasil keluaran getah.⁵⁴ Apabila tanaman getah telah mengeluarkan hasil, para peserta akan membayar semula bantuan awalan yang disalurkan oleh RISDA kepada setiap peserta bernilai RM20.00 sehingga hutang-hutang tersebut selesai.

Kesan Pembangunan Pertanian Terhadap Sosioekonomi Penduduk Luar Bandar di Melaka

Kesan Kepada Peserta Tanah Rancangan FELDA

Pelaksanaan rancangan pembangunan pertanian di Melaka sememangnya telah mempengaruhi kemajuan taraf hidup penduduk luar bandar. Penyertaan FELDA dalam membuka tanah-tanah baru bagi tujuan pertanian sejak 1956 sehingga tahun 1970 telah menyaksikan agensi ini serius membantu masalah golongan petani yang berhadapan dengan isu tanah yang tidak ekonomik dan petani yang mempunyai kesukaran mendapatkan tanah.

Dalam hal ini, kesungguhan FELDA untuk melibatkan ramai peserta dalam projek pembangunan tanah ini telah meningkatkan peluang penduduk luar bandar dalam sektor pertanian estet bagi penanaman getah dan kelapa sawit. Melalui pertambahan saiz keluasan kawasan tanah rancangan FELDA di seluruh Melaka, seperti di beberapa buah tanah rancangan seperti di FELDA Kemendor yang mengalami pertambahan Fasa Ketiga dalam tahun 1960 iaitu 43,000 ekar meliputi tiga

buah mukim iaitu Kesang, Bukit Senggeh dan Selandar berbanding fasa kedua yang dibuka dalam tahun 1958 sejumlah 2909 ekar. Begitu juga di FELDA Hutan Percha, keluasan kawasan bagi tujuan pertanian telah ditambah kepada 482 hektar pada tahun 1962 dan tahun 1963 dengan keluasanya bertambah kepada 142.09 hektar lagi menjadikan luas keseluruhan bagi FELDA Hutan Percha sehingga tahun 1976 adalah 1154.89 hektar.⁵⁵ Keadaan ini telah membolehkan FELDA dapat memberikan perkhidmatan dan kemudahan asas yang mencukupi dan selesa kepada setiap peserta supaya mereka terus memberikan tumpuan khusus dalam memaju dan meningkatkan produktiviti pengeluaran getah dan kelapa sawit berikutan mendapat permintaan tinggi di pasaran antarabangsa. Kesemua strategi bagi menambah hasil pengeluaran getah dan kelapa sawit.

Selain itu, pembukaan tanah-tanah rancangan FELDA juga telah memperlengkapkan pelbagai kemudahan asas penting kepada setiap peserta seperti jalan raya dan sekolah bagi meningkatkan akses penduduk luar bandar terhadap kemudahan perhubungan yang baik antara luar bandar dengan bandar. Sebagai contoh, di FELDA Bukit Senggeh, sepanjang 15.4 kilometer jalan perkampungan telah diturap sepenuhnya. Di samping itu, terdapat perkhidmatan kemudahan bas disediakan oleh *Syarikat Malacca Omnibus Bus Service Sdn.Bhd.* yang disediakan kepada penduduk FELDA ini untuk menuju ke Bandar Melaka.⁵⁶ Perkara yang sama juga turut dinikmati oleh penduduk tanah Rancangan FELDA Hutan Percha, apabila sebuah syarikat perkhidmatan bas yang dikenali *Thye Lai Sdn.Bhd* turut menyediakan perkhidmatan bas dari kawasan tanah rancangan ini ke Bandar Melaka bagi kemudahan akses perhubungan penduduk FELDA di Melaka.⁵⁷ Pembinaan beberapa kemudahan sekolah juga turut meningkatkan akses penduduk FELDA di Melaka mendapatkan pendidikan rendah dan menengah seperti Sekolah Menengah Nyalas, dan Sekolah Kebangsaan Hutan Percha pada tahun 1960-an.

Kesan Kepada Belia Luar Bandar

Masalah pembangunan luar bandar turut menjejaskan sosioekonomi golongan belia. Isu pengangguran yang menyelubungi golongan belia telah membimbangkan pihak kerajaan untuk ditangani dalam memastikan para belia tidak menjadi produktif. Justeru itu, pengenalan Rancangan Tanah Belia (RTB) dalam tahun 1972 telah menyelamatkan ramai belia luar bandar di negeri ini daripada berhijrah ke bandar. Berdasarkan strategi program ini, para belia yang terpilih akan melalui proses temu duga bagi menentukan kelayakan seseorang belia.⁵⁸ Antara syarat yang dinilai termasuklah seorang belia mestilah berusia lingkungan 17 hingga 23 tahun, tidak mempunyai pekerjaan, dan mempunyai tahap pelajaran yang rendah. Peserta yang melepasi proses temu duga ini bakal menjalani kursus intensif bagi jangka pendek selama enam bulan sebelum diserap sebagai peserta.

Mana-mana belia yang berjaya terpilih memasuki rancangan ini akan dibimbing dan dilatih bagi mengusahakan tanaman getah dan dipantau sepanjang masa oleh penyelia-penyelia projek.⁵⁹ Selain itu, peserta di RTB di Ramuan China Kechil, juga diberi peluang untuk mengusahakan beberapa aktiviti sampingan seperti menternak ikan air tawar dan menanam beberapa tanaman semusim bagi menambah pendapatan sampingan mereka melalui 'Projek Ekonomi'. Kejayaan pelaksanaan projek ini dapat dilihat apabila hasil keluaran getah mereka dijual kepada Perbadanan Kemajuan Getah Malaysia (MARDEC). Tambahan pula, purata hasil getah yang diperolehi turut bertambah sebanyak 4000 kilogram sehari sehingga membawa pulangan pendapatan bagi setiap peserta mencecah RM600 hingga RM700 sebulan.⁶⁰

Kesan Kepada Pekebun Kecil Getah

Bagi para pekebun kecil getah, pelaksanaan rancangan-rancangan pembangunan pertanian seperti Program Tanam Semula Getah sejak tahun 1971 telah berhasil meningkatkan keluaran hasil getah di Melaka. Pelaksanaan tanam semula getah berkelompok di bawah kelolaan RISDA telah mewujudkan semangat bekerjasama di kalangan peserta rancangan ini untuk menanam getah.⁶¹ Lot-lot tanah yang digabungkan antara peserta yang terlibat membolehkan para peserta berpeluang menggunakan teknologi moden yang efisien seperti jentolak bagi mengembangkan kawasan kebun mereka secara ekonomis. Tambahan pula, bimbingan daripada RISDA turut mendorong setiap peserta rancangan ini menggunakan 'etefon' bagi memastikan setiap pokok getah yang ditanam sentiasa subur dan tidak mudah diserang penyakit.⁶²

Di samping itu, perkembangan industri pembuatan berasaskan getah terutama dalam industri sarung tangan dan kasut telah meningkatkan lagi permintaan getah asli dalam pasaran tempatan. Keadaan ini membolehkan keluaran susu getah dari kawasan kebun kecil mencatatkan peningkatan berterusan sejak tahun 1970 bahkan keluaran getah daripada kawasan estet turut terjejas berikutan perubahan dasar kerajaan Melaka yang telah memperkenalkan dasar mempelbagaikan ekonomi dengan menggantikan tanaman kelapa sawit di kawasan-kawasan estet getah sedia ada di negeri ini.⁶³ Oleh yang demikian, keberkesanan teknik 'etefon' telah menambahkan keluaran susu getah tanpa merosakkan pokok getah yang ditoreh. Ini dapat dilihat berdasarkan pada jadual 1.7.

Jadual 1.7: Hasil Keluaran Getah Bagi Sektor Estet, 1970-1978

Tahun	Keluaran Kebun Kecil Getah (Tan)	Keluaran Estet Getah (Tan)
1970	41,942	46,185
1971	44,183	48,705
1972	43,256	49,061
1973	54,358	48,055
1974	57,213	45,850
1975	105,149	82,305
1976	120,719	92,911
1977	122,232	92,303
1978	130,132	99,763

Sumber: Maziyah Mohamad, 'Pembangunan Sosioekonomi Negeri Melaka 1957-1979: Kajian Kes di Ramuan China Kechil, Lubok China, Melaka,' Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah, Fakulti Sains Kemasyarakatan dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 1987, hlm. 53.

Ternyata senario peningkatan hasil keluaran getah turut mempengaruhi perolehan pendapatan pekebun kecil getah sejak tahun 1970 seperti yang terdapat pada jadual 1.8 ini.

Jadual 1.8: Perolehan Pendapatan Pekebun Kecil Getah, 1970-1979

Tahun	1970	1973	1976	1979
Pendapatan Kasar (\$) Seekar	336	528	625	1,334
Pulangan Bersih (\$) Seekar	280	460	539	1,237
Pulangan bagi sekeluarga jika ada 2.4 ekar bagi sekeluarga \$ (Sebulan)	56	92	108	247

Sumber: Rancangan Semula Kemajuan Negeri Melaka 1976-1980 dalam Rancangan Malaysia Keempat Negeri Melaka, 1981-1985, Unit Perancang Ekonomi Melaka, hlm. 25.

Berdasarkan jadual di atas, meskipun rancangan tanam semula getah telah dimulakan sejak kemerdekaan lagi, namun perolehan pendapatan bagi para pekebun kecil getah boleh diukur dalam tempoh beberapa tahun setelah bermulanya kegiatan tanam semula getah dijalankan dengan mengikut tempoh kematangan sebatang pokok yang lazimnya mengambil masa sekitar enam hingga tujuh tahun sebelum boleh mengeluarkan hasil susu getah. Tambahan pula, pendapatan para peserta amat bergantung kepada keadaan ekonomi dunia yang melibatkan jualan harga getah dalam pasaran dunia. Sejak daripada tahun 1970, para pekebun kecil getah memperoleh pendapatan hasil getah dengan begitu konsisten. Anggaran seekar tanah bagi keluaran setiap pokok getah adalah sebanyak 336 gram.⁶⁴ Manakala pulangan bersih bagi pendapatan pekebun kecil pula adalah direkodkan sebanyak RM280 bagi tahun berkenaan. Keadaan ini didapati berterusan menunjukkan peningkatan pada tahun 1980 apabila pekebun-pekebun kecil telah memperolehi pulangan pendapatan bagi tahun tersebut sebanyak RM1,237.⁶⁵ Oleh itu, perkembangan situasi pengeluaran getah yang dipengaruhi oleh pelbagai faktor seperti permintaan pasaran tempatan dan antarabangsa, sokongan kerajaan telah membantu meningkatkan taraf hidup pekebun kecil ke tahap yang lebih baik pada keseluruhannya.

Kesimpulan

Pembangunan pertanian sejak kemerdekaan negara telah menonjolkan perubahan yang memberangsangkan kepada usaha mengurangkan kemiskinan luar bandar di negeri ini. Keberkesanan strategi membasmi kemiskinan yang dijalankan dalam tempoh berkenaan telah membuktikan kesungguhan kerajaan negeri dalam membantu mengubah masyarakat luar bandar ke arah taraf hidup yang berkualiti dan selesa. Memandangkan kumpulan miskin luar bandar adalah terdiri daripada sebahagian besar kaum Melayu, maka kerajaan sedar bahawa perlu tindakan segera dilakukan untuk meningkatkan kualiti hidup kaum Melayu seiring dengan kaum-kaum lain di Melaka melalui cara memajukan sektor pertanian ke tahap yang lebih moden.

Semenjak rancangan DEB mula menjadi perhatian pelbagai pihak, banyak kajian telah dijalankan mengenai keberkesanan DEB daripada pelbagai persepektif sehingga tidak banyak kajian yang menyentuh perkembangan pertanian sebelum bermulanya DEB di Melaka. Tanggapan ini haruslah diubah kerana kesan-kesan pembangunan pertanian di Melaka bukanlah bermula sejak pelaksanaan DEB semata-

mata, tetapi usaha tersebut mula digerakkan sejak di bawah kepimpinan Tun Abdul Ghafar Baba sebagai Ketua Menteri Melaka lagi pada tahun 1959. Kepimpinan beliau telah banyak membuka mata Kerajaan Negeri dan Persekutuan untuk terus memulakan langkah-langkah pembangunan bagi memerangi kemiskinan yang semakin melebar terutama di luar bandar, walaupun masalah kemiskinan dalam tempoh 60-an itu kurang berjaya diturunkan ekoran daripada ketidaktentuan harga komoditi utama dunia.

Insiden perkauman yang mengejutkan negara dalam tahun 1969 sememangnya menjadi amaran kepada pihak kerajaan bahawa perubahan pembangunan haruslah diubah dengan tidak hanya mensasarkan kepada peningkatan pengeluaran bahan mentah sahaja, sebaliknya, ia seharusnya diselangi juga dengan pembangunan-pembangunan yang menjurus kepada persoalan kehidupan rakyat terutamanya golongan miskin luar bandar. Oleh sebab itu, DEB dilancarkan, bagi memastikan perumbuhan ekonomi seiring dengan pembangunan yang membawa kesejahteraan masyarakat.

Oleh yang demikian, memandangkan kehidupan penduduk luar bandar telah pun menjadi sebatian dengan pertanian, maka, kerajaan telah mengorak langkah untuk membangunkan sektor ini dengan berbagai-bagai pendekatan sama ada melalui pembangunan tanah, penyediaan infrastruktur dan kemudahan asas, pengembangan latihan, dan penggunaan teknologi moden secara langsung bukan sahaja telah berjaya meningkatkan produktiviti pertanian malah kadar kemiskinan luar bandar di Melaka turut menunjukkan pengurangan daripada 44.9% pada tahun 1970 kepada 20.4% tahun 1980. Anggaran perolehan pendapatan bulanan masyarakat luar bandar turut mengalami peningkatan sejak segala usaha memodenkan sektor pertanian dilaksanakan setelah DEB mula diperkenalkan.

Selain itu, kesan perubahan ketara pembangunan pertanian di Melaka dapat ditinjau dari aspek peningkatan taraf hidup masyarakat luar bandar apabila banyak kemudahan asas telah disediakan pihak kerajaan. Kemudahan-kemudahan asas yang sempurna telah membawa kemajuan sosial dalam kalangan masyarakat luar bandar yang menyertai pelbagai rancangan pertanian di negeri ini. Penyediaan kemudahan dewan serbaguna, masjid, sekolah, klinik kesihatan dan lain-lain secara langsung memesatkan lagi perkembangan kemajuan kawasan-kawasan luar bandar sama seperti di bandar bagi merapatkan gaya hidup masyarakat tanpa mengira perbezaan latar kawasan. Ini jelas membuktikan tahap kesedaran masyarakat luar bandar mula berkembang pesat menuju pemodenan seperti yang diinginkan kerajaan.

Nota

*Muhammad Hafizi Rahmat (hafizi@micost.edu.my) merupakan lulusan Ijazah Sarjana dari Jabatan Sejarah, Universiti Malaya (UM). Kini beliau berkhidmat sebagai Pensyarah di Melaka International College of Science and Technology (MiCoST).

** Siti Sarah Mat Isa (sarah@micost.edu.my) merupakan seorang Pensyarah di Melaka International College of Science and Technology (MiCoST).

¹ Minit Mesyuarat Pertama Jawatankuasa Pemandu Projek Pembangunan Pertanian Bersepadu Negeri Melaka 1982, dalam Fail PRK.ML.SO10/75, Jil 3, bertarikh 25 Jun 1983, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

² Mohd Shukri Abdullah, *Strategi Pembangunan Desa Semenanjung Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992, hlm. 15.

³ *Dokumen Rasmi Rancangan Malaysia Kedua 1971-1975*, Kuala Lumpur: Percetakan Kerajaan, 1971, hlm. 4.

⁴ Khoo Khay Kim, *Semenanjung Tanah Melayu Suatu Kajian Kemasyarakatan dan Ekonomi 1900-*

1940, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1972, hlm. 104.

⁵ James C. Jackson, *Planters and Speculators Chinese and European Agricultural Enterprise in Malaya 1786-1921*, Singapore: University of Malaya Press, 1968, hlm. 56.

⁶ James C. Jackson, *Planters and Speculators Chinese and European Agricultural Enterprise in Malaya 1786-1921*, hlm. 56.

⁷ Ibid., hlm. 32.

⁸ Nurdiyawati Abidin, 'Sejarah Pembangunan Pertanian Negeri Melaka di bawah Agensi Pertanian Persekutuan, 1970-1980, Disertasi (M.A), Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris, 2018, hlm. 55.

⁹ Muhammad Hafizi Rahmat, 'Perkembangan Ekonomi Negeri Melaka pada dekad pertama pelaksanaan Dasar Ekonomi Baru, 1970-1980, Disertasi (M.A) Malaysian History, Fakulti Sastera dan Sains Sosial, Universiti Malaya, 2019, hlm. 32.

¹⁰ A.S. Small, *Annual Report on the social and economic progress of the people of the Straits Settlements 1938*, London: hlm. 23.

¹¹ Tunku Shamsul Bahrin, Colin MacAndrews and Kernial Singh Sandhu, "Land Development in Melaka: The Case of Kemendor", dalam *Melaka: The Transformation of a Malay Capital, 1400-1980*, Vol. 2, 1980, hlm. 381.

¹² *Pembangunan Tanah: Usaha dan Pencapaiannya*, Kuala Lumpur: FELDA, 1995, hlm. 132.

¹³ Akta ini membolehkan FELDA menjalankan kawasan-kawasan pertanian berskala besar terutama tanaman getah dan kelapa sawit di setiap tanah rancangan kendaliannya. Lihat, Tunku Shamsul Bahrain, P.D.A Perera dan Lim Heng Kow, *Kemajuan Tanah dan Penempatan Semula di Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992, hlm. 47.

¹⁴ *Pembangunan Tanah: Usaha dan Pencapaiannya*, Kuala Lumpur: FELDA, 1995, hlm. 133.

¹⁵ *Pembangunan Tanah: Usaha dan Pencapaiannya*, hlm. 133.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Mohd Dali Alias, "Perkembangan Lembaga Kemajuan Tanah Persekutuan FELDA di Hutan Percha 1960-1972", *Jurnal Sejarah Melaka*, Bil. 8, 1983, hlm. 64.

¹⁹ Hassan Naziri Khalid, 'Masyarakat Peneroka FELDA Sebelum dan Selepas Mendiami Rancangan: Kajian Kes Peneroka FELDA Negeri Melaka,' Disertasi, Kuala Lumpur: Jabatan Pengajian Melayu, 1984, hlm. 35.

²⁰ Hassan Naziri Khalid, 'Masyarakat Peneroka FELDA Sebelum dan Selepas Mendiami Rancangan: Kajian Kes Peneroka FELDA Negeri Melaka,' hlm. 35.

²¹ *Rancangan Malaysia Keempat Negeri Melaka 1980-1985*, Unit Perancang Ekonomi Melaka, 1985, hlm. 24.

²² *Pembangunan Tanah: Usaha dan Pencapaiannya*, Kuala Lumpur: FELDA, 1995, hlm. 137.

²³ Banci Isi Rumah dan Kedudukan Sosioekonomi Peneroka FELDA 1976, Kuala Lumpur: Institut Pembangunan Tanah dan Jabatan Memproses Data FELDA, 1978, hlm. 30.

²⁴ Zamnah Hashim, 'Sejauhmanakah Rancangan FELDA dapat meningkatkan taraf hidup peneroka: satu kajian kes di Rancangan FELDA Bukit Senggeh, Jasin, Melaka,' Latihan Ilmiah, Fakulti Ekonomi dan Pentadbiran, Universiti Malaya, 1988, hlm. 27.

²⁵ Zamnah Hashim, 'Sejauhmanakah Rancangan FELDA dapat meningkatkan taraf hidup peneroka: satu kajian kes di Rancangan FELDA Bukit Senggeh, Jasin, Melaka,' hlm. 27.

²⁶ Ibid.

²⁷ FELCRA, Dasar Pelaksanaan Rancangan Tanah Belia, Ibu Pejabat FELCRA, Kuala Lumpur, 1975, hlm. 15.

²⁸ Mohd Amin Abu Hasan, 'FELCRA Ramuan China: Satu Tinjauan Aspek-Aspek Sosioekonomi Para Peserta,' Latihan Ilmiah, Bahagian Geografi, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang, 1980/1981, hlm. 14.

²⁹ Nota Taklimat untuk Rancangan Tanah Belia FELCRA Ramuan China, Pejabat Ketua Pegawai FELCRA Negeri Melaka, Melaka, hlm. 1.

³⁰ Mohd Amin Abu Hasan, 'FELCRA Ramuan China: Satu Tinjauan Aspek-Aspek Sosioekonomi Para Peserta,' Latihan Ilmiah, Bahagian Geografi, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang, hlm. 15.

³¹ Khairudin Idris dan Shamsuddin Ahmad, 'Rancangan Pembangunan Tanah Belia', dalam Victor. T. King dan Nazaruddin Mohd Jali (editor), *Isu-isu Pembangunan Luar Bandar di Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992, hlm. 172.

³² Voon Phin Keong and Khoo Soo Hock, "Land Development Schemes in Malaysia: An Experiment in Land Development", *Southeast Asia Journal of Social Science*, Vol. 6, No. 1-2, 1978, hlm. 20.

³³ Maziyah Mohamad, 'Pembangunan Sosioekonomi Negeri Melaka 1957-1979: Kajian Kes di Ramuan China Kechil, Lubok China, Melaka,' Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah, Fakulti Sains Kemasyarakatan dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 1987, hlm. 94.

- ³⁴ Mohd Shukri Abdullah, *Strategi Pembangunan Desa Semenanjung Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992, hlm. 104.
- ³⁵ Mohd Amin Abu Hasan, 'FELCRA Ramuan China: Satu Tinjauan Aspek-Aspek Sosioekonomi Para Peserta,' Latihan Ilmiah, Bahagian Geografi, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang, 1980/1981, hlm. 37.
- ³⁶ Nota Taklimat untuk Rancangan Tanah Belia FELCRA Ramuan China, Pejabat Ketua Pegawai FELCRA Negeri Melaka, Melaka, hlm. 5.
- ³⁷ Maziyah Mohamad, 'Pembangunan Sosioekonomi Negeri Melaka 1957-1979: Kajian Kes di Ramuan China Kechil, Lubok China, Melaka,' 1987, hlm. 105.
- ³⁸ *Penggerak Jentera Pembangunan Peranan dan Fungsi Unit Penyelarasan Pelaksanaan: Suatu Analisis*, Unit Penyelarasan Pelaksanaan, Jabatan Perdana Menteri dan Institut Kajian Sejarah dan Patriotisme Malaysia, 1998, hlm. 165.
- ³⁹ Nor Salbani Mohamed, 'Dasar Ekonomi Baru dan Pembangunan Pertanian di Kelantan, 1970-1990,' Disertasi M.A (Malaysian History), Jabatan Sejarah, Fakulti Sastera dan Sains Sosial, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2015, hlm. 104.
- ⁴⁰ "Strategi Buku Hijau dan Pelaksanaannya: Melipatgandakan Pengeluaran Pertanian", Kementerian Penerangan, Jabatan Penerangan Malaysia, 6 Disember 1976, hlm. 21.
- ⁴¹ Surat Pejabat Kemajuan Negeri Melaka kepada Pegawai Daerah Melaka Tengah, Pegawai Daerah Alor Gajah dan Pegawai Daerah Jasin, Bil. (68)d/m.JPLB/M/549/Vol.III.
- ⁴² Surat Pejabat Kemajuan Negeri Melaka kepada Pegawai Daerah Melaka Tengah, Pegawai Daerah Alor Gajah dan Pegawai Daerah Jasin, Bil. (68)d/m.JPLB/M/549/Vol.III.
- ⁴³ Rancangan Buku Hijau: Panduan Tindakan Daerah, Kuala Lumpur: Jabatan Chetak Negara, 1974, hlm. 21.
- ⁴⁴ Rancangan Buku Hijau: Panduan Tindakan Daerah, hlm. 21.
- ⁴⁵ Nurdiyawati Abidin, 'Sejarah Pembangunan Pertanian Negeri Melaka di bawah Agensi Pertanian Persekutuan, 1970-1980, Disertasi (M.A), Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris, 2018, hlm. 124.
- ⁴⁶ Norzita Jamil dan Siti Hadijah Che Mat, "Realiti Kemiskinan: Satu Kajian Teoritikal", *Jurnal Ekonomi Malaysia*, Jil. 48, Bil. 1, 2004, hlm. 166.
- ⁴⁷ Nik Hashim Nik Mustapha, "Peranan, Masalah dan Keberkesanan Institusi Pembangunan Tanah", dalam Abd Malik Ismail dan Mohaini Tajuddin (editor), *Institusi Pertanian: Peranan, Masalah dan Keberkesanan*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1996, hlm. 53.
- ⁴⁸ Ahmad Mahdzan Ayob, *Pembangunan Pertanian Ekonomi, Dasar dan Empirik*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1994, hlm. 44.
- ⁴⁹ Ahmad Mahdzan Ayob, *Pembangunan Pertanian Ekonomi, Dasar dan Empirik*, hlm. 44.
- ⁵⁰ RISDA telah memperkenalkan kaedah penggunaan Etefon yang berfungsi sebagai proses melambatkan pembentukan palam pada permukaan saluran lateks dan membolehkan pengaliran lateks berterusan bergantung kepada kepekatan dan kaedah penggunaan bahan tersebut. Lihat, *Buletin Getah Asli*, Lembaga Penyelidikan dan Kemajuan Getah Malaysia, September 1982, hlm. 30.
- ⁵¹ Kod Fail PPPM0047 Kajian Kemiskinan Bandar dan Luar Bandar di Negeri Melaka, 1992, hlm. 12. Lihat, Kerajaan Negeri Melaka, Taklimat Pembangunan Negeri Melaka oleh Y.A.B Ketua Menteri Melaka kepada Y.A.B. Perdana Menteri Malaysia, Jabatan Ketua Menteri Melaka, 1983, hlm. 5.
- ⁵² Mohd Shukri Abdullah, *Strategi Pembangunan Desa Semenanjung Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992, hlm. 156.
- ⁵³ Badriyah Salleh, "Sejarah Ekonomi Pertanian Malaysia" kertas kerja dibentangkan untuk Simposium Sejarah Kebangsaan Malaysia, Melaka, 16-18 Ogos 1994, hlm. 24.
- ⁵⁴ Melaka Masterplan Study, Prime Minister's Department: Economic Planning Unit, Main Report Vol. 1, September 1984, hlm. 54.
- ⁵⁵ *Pembangunan 1957-1968: Melaka Sekarang*, Melaka: Jabatan Ketua Menteri Melaka, 1971, hlm. 34.
- ⁵⁶ Nurdiyawati Abidin, 'Sejarah Pembangunan Pertanian Negeri Melaka di bawah Agensi Pertanian Persekutuan, 1970-1980, Disertasi (M.A), Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris, 2018, hlm. 117.
- ⁵⁷ Ibid.,
- ⁵⁸ Voon Phin Keong and Khoo Soo Hock, "Land Development Schemes in Malaysia" an experience in land development", *Southeast Asian Journal of Social Science*, Vol.6, No.1-2, 1978, hlm. 18.
- ⁵⁹ Nota Taklimat untuk Rancangan Tanah Belia FELCRA Ramuan China, Pejabat Ketua Pegawai FELCRA Negeri Melaka, Melaka, hlm. 1.
- ⁶⁰ Ibid.,
- ⁶¹ Mohd Shukri Abdullah, *Strategi Pembangunan Desa Semenanjung Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992, hlm. 144.

⁶² 'Buletin Getah Asli', Lembaga Penyelidikan dan Kemajuan Getah Malaysia, September 1982, hlm. 30.

⁶³ Jean I. Currie, "The Economy of Melaka Today and Tomorrow", dalam *Melaka: The Transformation of a Malay Capital, c 1400-1980*, edited by Kernial Singh Sandhu and Paul Wheatley, Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1983, hlm. 365.

⁶⁴ Melaka Masterplan Study, Prime Minister's Department: Economic Planning Unit, Main Report Vol.2, September 1984, hlm. 54.

⁶⁵ Ibid..

Bibliografi

Sumber Primer

Akhbar Suara Melaka, April. 1986.

Banci Isi Rumah dan Kedudukan Sosioekonomi Penerima FELDA 1976, Kuala Lumpur: Institut Pembangunan Tanah dan Jabatan Memproses Data FELDA, 1978.

Dokumen Rasmi Rancangan Malaysia Kedua 1971-1975, Kuala Lumpur: Percetakan Kerajaan, 1971.

FELCRA, Dasar Pelaksanaan Rancangan Tanah Belia, Ibu Pejabat FELCRA, Kuala Lumpur, 1975.

Kajian Semula Kemajuan 1970-1980 Negeri Melaka, Sektor Pertanian dan Pembangunan Luar Bandar, Unit Perancang Ekonomi Melaka, 1980.

Minit Mesyuarat Pertama Jawatankuasa Pemandu Projek Pembangunan Pertanian Bersepadu Negeri Melaka 1982, dalam Fail PRK.ML.SO10/75, Jil 3, bertarikh 25 Jun 1983, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

Rancangan Malaysia Keempat Negeri Melaka 1980-1985, Unit Perancang Ekonomi Melaka, 1985.

Surat Pejabat Kemajuan Negeri Melaka kepada Pegawai Daerah Melaka Tengah, Pegawai Daerah Alor Gajah dan Pegawai Daerah Jasin, Bil. (68)d/m.JPLB/M/549/Vol.III.

Wawancara bersama Dr Othman Aman di Melaka International College of Science and Technology (MiCoST), 1 September 2016.

Sumber Sekunder

Ahmad Mahdzan Ayob, *Pembangunan Pertanian Ekonomi, Dasar dan Empirik*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1994.

Badriyah Salleh, "Sejarah Ekonomi Pertanian Malaysia" kertas kerja dibentangkan untuk Simposium Sejarah Kebangsaan Malaysia, Melaka, 16-18 Ogos 1994.

Hassan Naziri Khalid, 'Masyarakat Peneroka FELDA Sebelum dan Selepas Mendiami Rancangan: Kajian Kes Peneroka FELDA Negeri Melaka,' Disertasi, Kuala Lumpur: Jabatan Pengajian Melayu, 1984.

Khairudin Idris dan Shamsuddin Ahmad, 'Rancangan Pembangunan Tanah Belia', dalam Victor. T. King dan Nazaruddin Mohd Jali (editor), *Isu-isu Pembangunan Luar Bandar di Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992.

Maziyah Mohamad, 'Pembangunan Sosioekonomi Negeri Melaka 1957-1979: Kajian Kes di Ramuan China Kecil, Lubok China, Melaka,' Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah, Fakulti Sains Kemasyarakatan dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 1987.

Melaka Masterplan Study, Prime Minister's Department: Economic Planning Unit, Main Report Vol. 1, September 1984.

Mohd Amin Abu Hasan, 'FELCRA Ramuan China: Satu Tinjauan Aspek-Aspek Sosioekonomi Para Peserta,' Latihan Ilmiah, Bahagian Geografi, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang, 1980/1981.

Mohd Dali Alias, "Perkembangan Lembaga Kemajuan Tanah Persekutuan FELDA di Hutan Percha 1960-1972", *Jurnal Sejarah Melaka*, Bil. 8, 1983.

Mohd Shukri Abdullah, *Strategi Pembangunan Desa Semenanjung Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992.

Naziruddin Abdullah, *Skim Pembangunan Tanah di Malaysia: Satu Cadangan Alternatif*, Petaling Jaya: Dewan Pustaka Islam, 1990.

Nik Hashim Nik Mustapha, "Peranan, Masalah dan Keberkesanan Institusi Pembangunan Tanah", dalam Abd Malik Ismail dan Mohaini Tajuddin (editor), *Institusi Pertanian: Peranan, Masalah dan Keberkesanan*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1996.

Norzita Jamil dan Siti Hadijah Che Mat, "Realiti Kemiskinan: Satu Kajian Teoritikal", *Jurnal Ekonomi Malaysia*, Jil. 48, Bil. 1, 2004.

Nurdiyawati Abidin, 'Sejarah Pembangunan Pertanian Negeri Melaka di bawah Agensi Pertanian Persekutuan, 1970-1980, Disertasi (M.A), Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris, 2018.

Pembangunan Tanah: Usaha dan Pencapaiannya, Kuala Lumpur: FELDA, 1995.

Rancangan Buku Hijau: Panduan Tindakan Daerah, Kuala Lumpur: Jabatan Chetak Negara, 1974.

Rokiah Talib, "Pembangunan Tanah: Strategi FELDA untuk Perubahan", dalam Victor T.King dan Nazaruddin Mohd Jali (editor.) *Isu-isu Pembangunan Luar Bandar di Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992.

Strategi Buku Hijau dan Pelaksanaannya: Melipatgandakan Pengeluaran Pertanian”, Kementerian Penerangan, Jabatan Penerangan Malaysia, 6 Disember 1976.

Tunku Shamsul Bahrin, Colin MacAndrews and Kernial Singh Sandhu, “Land Development in Melaka: The Case of Kemendor”, dalam *Melaka: The Transformation of a Malay Capital, 1400-1980*, Vol. 2, 1980.

Voon Phin Keong and Khoo Soo Hock, “Land Development Schemes in Malaysia: An Experiment in Land Development”, *Southeast Asia Journal of Social Science*, Vol. 6, No. 1-2, 1978.

Zannah Hashim, ‘Sejauhmanakah Rancangan FELDA dapat meningkatkan taraf hidup peneroka: satu kajian kes di Rancangan FELDA Bukit Senggeh, Jasin, Melaka,’ Latihan Ilmiah, Fakulti Ekonomi dan Pentadbiran, Universiti Malaya, 1988.